

O! N i i n e m ä e

Töö planeerimisest koduloo õpetamisel

(Ettekanne õpetajatele)

Seaduste "Kooli ja elu sidemete tugevdamise ja haridussüsteemi edasiarendamise kohta NSV Liidus" ning "Kooli ja elu sidemete tugevdamise ja haridussüsteemi edasiarendamise kohta Eesti NSV-s" ellurakendamisel on koduloo õpetamine tähtsal kohal algklasside õppe- ja kasvatustöös.

Koduloo õpetamise eesmärgiks on õpilaste kommunistlik kasvatamine sel teel, et neisse sisendatakse sügavat armastust oma kodukoha ja selle kaudu kogu Nõukogude kodumaa vastu. Nii äratatud patriotismitunne aitab kasvatada õpilastes kommunistlikku moraali, õiget arusaamist meie ühiskonna eesrindlikest saavutustest kõigil elualadel ning arendada siirast rahvaste sõprust. Ühtlasi aitab koduloo õpetamine III ja IV klassis õpilasi ette valmistada loodusloo, geograafia ja ajaloo õpetamisele vanemates klassides.

Vastavalt õpetamise eesmärgile sisaldab III klassi koduloo programm materjali loodusloost, geograafiast, ajaloost, inimeste elust ja tööaladest olevikus, minevikus ja tulevikus ning ühiskondliku elu korraldusest, kusjuures lähtutakse kodukohast ja selle lähemast ümbrusest.

Nimetatud klassi koduloo teemad pakuvad lastele eelkõige hästi mõistetavat uurimismaterjali kodumõrusest, peamiselt inimese tööst eri aastaaegadel ja selle töö tähtsusest meie ühiskonnale. Nii vaadeldakse talurahva tööd sügisel saagikoristamisel ja sügiskünnil, kevadel aga maaharimisel, väetamisel ja seemnekülvil. Talvel tutvutakse talurahva tööga farnides, jälgitakse, kuidas loonakasvatuse arendamine aitab tagada toiduainete külluse meie maal. Käsitledes kana- ja küülikukasvatamise probleeme taotletakse laste osavõttu kanade ja küülikute hooldamisest nii kodus, koolis kui ka kolhoosis. Õpilasi innustatakse

aktiivselt osa võtna mitmesuguseist vastavaist konkurssidest, mis loovad õpilastes õige käsituse sotsialistlikust võistlusest edaspidises töös ja elus.

Peale põllumajandusküsimuste tegeldakse veel mitmete teiste aladega, nagu metsamajanduse, tööstuse ja ehitustegevusega.

Teema "Kooli lähem ja kaugem ümbrus" käsitlemise käigus antakse lisaks eeltoodule lühiülevaade kõigist teistest tööaladest koduümbruses. Vaadeldakse ka inimeste koduseid töid, nagu aiatöö, korterite korrashoidu, koduümbruse kaunistamist jne. Eesmärgiks on õpetada lastele arusaadavalt nii isikliku kui ka ühiskondliku omandi heaperemehelikku hoidmist.

Mitmesuguste tööde vaatlemine, tutvumine koduümbruse looduse ja inimeste eluga ning tegelemine praktiliste mõõtmistega maastikul pole siiski koduloo õpetamise eesmärk, vaid abinõu kommunistlikus kasvatuses. Seda tuleb arvestada õppemeetodite valikul.

Ei ole mõeldav kasutada koduloo õpetamisel samu meetodeid nagu emakeele, loodusloo, geograafia ja ajaloo õpetamisel. Küll aga on vajalik eelnimetatud ainete õpetamise paremate kogemuste najal rajada koduloo õpetamisele sobiv metoodika. Elkoige tuleb õpilases äratada asja vastu huvi, millest kasvab välja tegutsemistahe, ning lõpuks tuleb leida abinõud selle tahte rakendamiseks.

Huvi äratamiseks tuleb koduloo tundides kasutada mitmekesiseid tööforme. Tähtsal kohal on vaatlused õppekäikudel ja klassis, mitmesugused iseseisvad praktilised ülesanded ning frontaalne vestlus.

Näiteks alustades teema "Sügiseseid tööd kolhoosipõldudel" käsitlemist võib püstitada õpilastele ülesande järgmiselt: "Meie maal on vaja saavutada kõige lähemal ajal toiduainete küllus ja selleks tuleb ka meie kolhoosil anda oma panus. Läheme ja vaatame,

kuidas meie kolhoos täidab kõigile nii tähtsat ülesannet".

Nõnda püstitatud õppekäigu ülesanne tundub õpilastele tähtsana, see tekitab neis suurt huvi ja tehet vaatlusülesannete täitmiseks. Huvi ja tahe vaatluste käigus ei saa raugeda, kui õpetaja on õigesti lahti mõtestanud ja teema kasvatuslikud eesmärgid ja kui ta on teinud nende eesmärkide saavutamise endale südameasjaks, mis avaldub õpetaja hingestatud ja kaasakiskavas ainekäsitleluses.

Õpetajal tuleb põhjalikult tutvuda koduloo programmi ja selle seletuskirjaga ning eraldi ilmuva metoodilise juhendiga. Samal ajal on vajalik läbi vaadata koduloo õpetamise seisukohast ja teiste õppeainete programmid ja õpikud, et leida võimalusi koduloo õpetamise seostamiseks teiste õppeainetega nii sisuliselt kui ka ajaliselt.

Kui õpetaja on tutvunud programmiga, määrab ta kohe kindlaks käsitletavate teemade järjekorra. Programmis antud järjekorra muutmine tuleb kõne alla näit. teemade puhul "Sügisese töö" ja "Praktilisi vaatlusi kooliümbruses". Järjekorra muutmisel on vaja teemast "Sügisese töö" allteema "Kraadiklaas ja selle kasutamine" paigutada teema "Praktilisi vaatlusi kooliümbruses" keskele, ca neljandaks tunniks, et oleks võimalik õigeaegselt alustada ilma-vaatlustega.

Teema "Lühikesest päevast ja pikast ööst" allteema "Pööripäevade tähistamine vanarahva poolt" käsitlemisel pole mõeldav kõiki rahvatraditsioone järjestikku vaadelda. Seda tuleb teha seoses vastava tähtpäevaga, kuid nääridega koos tuleks käsitleda ka jaanipäeva vastandina nääridele.

Kui on saadud ülevaade koduloo programmi temaatikast, tuleb tutvuda õpetajat abistava kirjandusega, mille loetelu on antud tööjuhendis. Samuti peetakse silmas kohalikku elu käsitlevaid brošüüre

ja artikleid, eriti vastava rajooni ajalehes.

Abistav kirjandus tuleb liigitada järgmiselt:

- 1) Kirjandus, mida on vaja lugeda õpetaja enda teadmiste ja oskuste täiendamiseks: põllumajanduslik ja tervishoiualane erikirjandus, nagu sarjas "Kolmeaastane Agrozootehniline Kursus" ilmunud "Veisekasvatus" jt. ning Vabariikliku Sanitaarhariduse Maja väljaanded ("Düsenteeria" jt.)
- 2) Kirjandus, mis on abiks õpetajale tundide illustreerimisel huvitavate ja lapsi haaravate kirjeldustega või selgitavate jooniste, piltide ja kaartidega. Siia kuuluvad esmajärjekorras ajakirja "Pioneer" ja ajalehe "Süde" mitmesugused artiklid ja illustratsioonid.

Oleks soovitatav, et õpetaja koostaks endale abistava kirjanduse kohta temaatilise kataloogi (vt. H. Liimets, "Õpetaja töö kirjandusega", "Nõukogude Kool" nr.2, 1958) ja täiendaks seda ilmuva kirjanduse pideva bibliografeerimisega.

Vaatluste tegemiseks koduloo õpetamisel on vajalik iga teema käsitlemise algul korraldada vähemalt üks õppekäik. Enne tööplaani koostamist tutvugu õpetaja iga õppekäigu kohaga ja sealsete vaatlusobjektidega, vajaduse korral leidku isikud, kes võiksid vestelda õpilastega; selgitagu välja õppekäigule mineku ja õppekäigult tagasituleku tee, määraku kindlaks õppekäiguks vajalik aeg (mitte üle 2 õppetunni) jne.

Järgnevalt avaldatakse mõned soovitusel III klassis esimesel poolaastal korraldatavate õppekäikude kohta.

1. Õppekäik kooliaeda. Selgitada, missuguseid võimalusi on tööjuhendites soovitatud ülesannete täitmiseks, kui palju planeerida selleks aega, mida teha vaatluste vaheajal, kui õpilased tüdinevad, eriti veel põhjusel, et see on nende esimesi õppekäike sellel aastal.

2. Õppekäik koolhoosi -(sovhoosi-) põllule. Selgitada põllu asukoht, kus saab vaadelda viljakoristamist kombainiga, leppida kokku majandile ja koolile sobivas ajas õppekäigu korraldamiseks ja vestleva isiku suhtes, et tagada vestluse huvitav sisu ja vorm.

Samuti tuleb välja selgitada, missuguseid teisi sügistöid (küündi, kartulivõtmist jm.) saab samal õppekäigul vaadelda; kas on tarvilik minna ka majandi masinaparki vaatama või on kõik vajalikud põllutöömasinad ja õriistad põldudel olemas.

Teema ajaloolise osa käsitlemise näitlikustamiseks on soovitatav tutvuda mõne vana rehega, kus oleks võimalus vaadelda parsi, reheväravaid ja vanaaegseid rehepeksuriistu (pint, koot, rehelaud, rehereha, puuhang, sari jt.) ning saaks vestelda kohapealsete vanimate inimestega, kes ilmekalt jutustaksid rehepeksust vanasti.

3. Õppekäik kooliõuele ilmakaarte määramise õppimiseks. Õpetaja peab teadma, missuguses suunas koolimajast asetsevad kõrvalhooned, kooliaed, spordiväljak ja muud objektid. Tal tuleb leida maa-ala, kus kõigil õpilastel on võimalik tikukeste abil tähistada ilmakaari maastikule.
4. Õppekäik koolimaja ümbrusse vaatlusteks kõrgemast kohast (kükkalt, tornist vm.). On vajalik koguda andmestikku tööjuhendites märgitud geograafiliste objektide kohta nii õppekäiguks kui ka piltplaani valmistamiseks. Samuti tuleb varem selgitada, kas on sobiv lasta õpilastel joonistada piltplaani oma kooliteest või frontaalselt mõne maastikuosa kohta. Viimasel juhul on vaja õpilasi selleks ette valmistada.
5. Õppekäiguks sügisnähtuste vaatlemiseks metsas või pargis tuleb leida niisugune koht, kus kasvab rohkesti eri-

liigilisi lehtpuid ja pöösaid ning mille läheduses on okaspuumets sipelgapesade ja oravatega. Samuti on vajalik veekogu lähedus, et jälgida vee-elanike tegevust ja nende elu sügisel.

6. Õppekäik veekogu äärde selle külmumise vaatlemiseks ja temperatuuri mõotmiseks jää all, vees ja õhus. Veekogu valikul tuleks esmajärjekorras arvestada seda oja, tiiki või järve, kuhu kavatsetakse ehitada kooli looduslik liuväli, ja selgitada lastele ka nõrgale jääle minrku ohtlikkust.

7. Õppekäik kangakudumise vaatlemiseks. See õppekäik oleneb suurel määral kooli asukohast. Kudumisvabrikust võib valida selle, kus saab näha ka lihtsamaid masinaid ja tööriistu. Maatingimustes, kus puuduvad kudumisvabrikud või -töötoad, tuleb vaadelda kangakudumist käsitelgedel kas kooli naiskäsitööringis või mõnes kodus. Lastel olgu võimalik vaadelda kudumist käsitelgedel ja ka kõiki koduseks kangakudumiseks vajalikke tööriistu (kraasid, vokk, haspel, kerilauad, viiul, käärpuud, mitmesugused kangasoad, niiepakk jm.). Meie rahvusliku naiskäsitöö kaunima haru, dekoratiivkudumise vastu suurema huvi ja lugupidamise vastu suurema huvi ja lugupidamise äratamiseks on vajalik näidata ka mitmesuguseid kootud tarbekunstiesemeid - linikud, vaipu, eesriideid, rätte jt.

Seoses õppekäikude objektide tundmaõppimisega tuleb mõelda ka sellele, missugust andmelist või naturaalist materjali on tarvis koguda õppekäikudest kokkuvõtete tegemiseks ja õppevahendite valmistamiseks. Eriti tuleb arvestada seda, et aritmeetika tundides peastarvutamisel või tekstülesannetes kasutatavad arvud koduümbruse majandusest aitavad kõige paremini mõista kaasaja kiiretempolist majan-

duse ja tootmise arenemist, teevad lastele selgeks nii mõnegi näilise pisi-³asja suure tähtsuse, eriti varade säästliku kasutamise kohta. Näiteks ülesanne: "Kui kasutada kuivi küttepuid, on ühe kodu aastakütte kulu 8 m³, kui aga tooreid või märgi, on sama kodu aasta küttekulu 12 m³. Klassis õpib lapsi 20 kodust. Kuinsuur on küttepuid kokkuhoid kuiva kütte kasutamisel kõikide õpilaste kodudes?" Lapsed leiavad, et see on 80 m³, mis tähendab 10 kodu küttevajaduse rahuldamist aastas. Kui sama andmes-³tikku laiendada kogu koolile või veel suuremale alale, siis on laste kõige meeldejäävamalt selge säästlikkuse vajadus. Samalaadseid ülesandeid tuleb koostada mitte ainult säästlikkuse tähtsuse, vaid ka majanduse ja toodangu tõusu kohta.

Peale arvilise andmestiku kogumise tuleks aegsasti mõelda ka ajaloolise materjali ja kooli-³ümbruse rahva vaimse pärandi kogumisele. Tööplaani märgitagu iga teema juurde vanasõnad, mõistatused, rahvajutud ja -laulud, muistendid ning ajalooline materjal, mida saab kasutada teema käsitlemisel. Selleks peame selgitama, missuguseid võimalusi on materjali kogumiseks laste kaudu. El kõige tuleb leida neid vanu inimesi, kes oskavad lastele edasi anda nii rahva vaimset pärandit kui ka ajaloolist materjali.

Nagu eespool on märgitud, toimuvad õppe-³käikude raames õpilaste kohtumised töötajatega. Peale nende kohtumiste tuleb korraldada kohtumisi ka õppetunnis. IV klassis on õppeaasta esimesel poolel tarvilik kohtuda mõne vana revolutsionääriga ja tööeesrindlasega teema "Oktoobripühad meie kodu-³kohas" ning meditsiiniala töötajaga teema "Ette-³valmistused talveks" käsitlemise käigus. Need kohtu-³mised pole mitte üksnes õpilaste teadmiste rikas-³tamise huvitavaks ja elamuslikuks vormiks, vaid ka nende kultuurse käitumise vilumuste harjutamise kooliks. Kohtumiste õigeaegne planeerimine võimaldab õpilasi nendeks eesmärgi kohaselt ette valmistada

(anda teadmisi küllakutsumise viisidest, külaliste vastuvõttust, tähelepanelikkusest külaliste vastu ja vajaduse korral mälestuseseme või lillede kinkimisest). Vanale revolutsionäärile on soovitatav valmistada kingitus klassivälise töö korras (mitte osta) ja selgitada lastele, et kingituse väärtus - bööm kingituse saamisel - ei seisne hinnas, vaid selles, missuguse hoole ja armastusega kink on valmistatud.

Enne töö planeerimist tuleb hoolega läbi mõelda klassis korraldatavad vaatlused, katsed ja demonstratsioonid, et süvendada ja laiendada õppekäigul omandatud teadmisi.

Suure õpilaste arvuga klassides tuleb mõnelgi korral loobuda huvitavast katsest ja asendada see demonstratsiooniga klassi ees. Niisugusteks demonstratsioonideks on aedviljade pesemine enne nende söömist, lillede vaasipanek jt. On soovitatav õpetada ka ahjude kütmist ja akende puhastamist, mis kindlasti aitab õpilasi ette valmistada koolis iseteenendamisele üleminekuks ja kodus kindlate tööharjumuste omandamiseks.

Kultuurse käitumise harjumusi ja vilumusi ei omandata nendest kõneldes, vaid järjekindla nõudlikkuse ja harjumuste kaudu.

Kultuurse käitumise ühaks alaks on oskus korralikult koostada nii isiklikke kui ka ametlikke kirju. III klassis, õpetades II õppepoolaastal teema "Kooli lähem ja kaugem ümbrus" käigus kirja kirjutamist, tuleb õpilastele näidata võrdluseks kaht kirja: kaunilt kujundatud kirja ja ümbrikku ning lohakalt kirjutatuid. Selle demonstratsiooniga tuleb õpilastele seletada, et aadressi ja kirja korralikkuse järgi võime iseloomustada inimest, öelda, kas ta austab ja armastab kaasinimesi või on ta suhtumine nendesse üleolev, kas ta on lohakas oma tööülesannete täitmisel. Demonstratsioonile peavad järgnema vähemalt aadressi ümbrikule kirjutamise harjutused.

Tähtsad nii kasvatuslikult kui ka õpetuslikult on ilma- ja fenoloogilised vaatlused. Ilmavaatluste ajad on märgitud programmi seletuskirjas ja sisuline külg juhendites. Kuid töö planeerimisel tuleb õpetajal arvestada seda, et III klassis lisandub II klassi vaatlustele kahe uue ilmastikulise nähtuse vaatlemine, s.o. õhusoojuse mõõtmine ja tuule suuna määramine, mistõttu välditagu liiga keerulisi ja segadusi tekitavaid tingimärke ilmavaatluste märkimisel tabelisse.

Neil kaalutlustel on soovitatav III klassis ilma-vaatluste tabelis õhusoojust märkida graafilise kujundamise põhimõttel tabelile joonistatud kraadiklaasi järgi. Igapäevaste õhusoojuse kõrguspunktide ühendamisel saadud kõver teeb õpilastele ühtlasi hästi arusaadavaks päevatemperatuuri muutumise seoses aastaaegade: sügisel ilmade järkjärgulise jehenemise ja kevadel soojenemisel.

Fenoloogiliste vaatluste organiseerimisel (metoodilises juhendis kirjeldatud kujul) tuleb lähtuda vaadeldavate objektide - puude, põõsaste, lindude - valikul lastele kõige kättesaadavamaist. Vaatluste ahdmeid vajatakse teema "Sügisel pargis, metsas" käsitlemisel kokkuvõtete tegemiseks lehtede langemise ja lindude rände kohta.

Tööplaanis on vajalik loetleda ka kõik kasutatavad õppevahendid. Osa neist (teemade käsitlemiseks, mida pole vaja siduda teatud kindla maakohaga) võib leida algkoolides seni kasutatavate piltide hulgast, nagu pildid lindudest ja loomadest, sügisnähtustest looduses, nüüdisaegse tehnika kasutamisest põllumajanduses, metsatööst ja -transpordist, ehitustegevusest, liiklemisest jms.

Mõned õppevahendid, eriti teemade geograafiliste elementide lähenaks selgitamiseks, tuleb õpetajal endal

valmistada.

Eelteadmiste andmiseks plaanist ja maastikul orienteerumise oskuse arendamiseks, peamiselt maastikul olevate objektide omavahelise suhte õigeks mõistmiseks, on vaja kasutada piltplaani, õppevahendit, mis elustab tundi ning koondab õpilaste tähelepanu.

Piltplaani on soovitatav valmistada maastiku osa kohta, kuhu õpilased viiakse õppekäigule vaatlusteks. Piltplaani valmistamisel ei ole oluline niivõrd mõõdu- line täpsus kui sellel kujutatavate objektide ise- loomulikkus, lihtsus ja nende omavahelised asendi- lised suhted.

Kraadiklaasi tundmaõppimise kergendamiseks tuleks valmistada suur kraadiklaasi mudel, millega saab demonstreerida ka temperatuuri muutumist, kujutades mudelil "elavhõbeda sammast" liigutatava lindi abil.

Nii öö ja päeva pikkuse demonstreerimiseks teatud kuupäevadel kalendriandmete kasutamisega on soovitatav valmistada papist lihtne õppevahend. Ööpäev on tähistatud 24 tunniga, loendatuna vasakult paremale. Ööd tähistavad mustad ribad on edasi tagasi liigu- tatavad. Vasakul asetseva riba parempoolne ots tähis- tab päikese tõusu kellaaega ja parempoolse riba vasak- poolne ots tähistab loojangu kellaaega. Kahe riba vahe ongi päeva pikkus. Selle õppevahendi abil öö ja päeva pikkuse loendamine tundides on vajalik seepärast, et ajaarvamist aritmeetika tundides käsitletakse alles viimasel õppeveerandil.

Peale eespool kirjeldatud õppevahendite ja töö- juhendites tähendatud kollektsioonide on väga soovitatav valmistada kodukoha rahvarõivais nuk, mille abil õpitakse tundma kodukoha rahvarõiva omapära, selle tikandi ja vöö ornamentikat, et viimast lihtsustatult kasutada ka tööõpetuse tundides valmistatavate ese- mete kaunistamiseks. Nukk peab õpilastele aitama selgitada rahvarõivaste õiget ja sobivat kandmist tänapäeva pidulikel sündmustel.

Kui õpetaja on igakülgsest läbi mõelnud ja ette valmistanud eelnimetatud küsimused koduloo õpe- tamiseks, siis ei tee talle raskusi ka selle planeeri- mine ja t...

Muidugi on vajalik eelolevail õpetajate augustikuu nõupidamistel algõpetuse sektsioonis põhjalikult läbi arutada just koduloo õpetamisega seoses olevad küsimused ja kavandada metoodilised üritused õpetajate töö abistamiseks õppeaasta esimesel poolel.

Meie õpetajaskond on võimeline edukalt täitma kõiki koduloo õpetamise ülesandeid, mistõttu võib loota, et koduloo kaudu ei anta õpilastele üksnes mitmekülgseid eelteadmisi, vaid et koduloo õpetamine kujuneb ühtlasi algkooli kasvatustöö programmi lahutamatuks osaks.

O. Niinemägi